

II. ДЫСКУРСНЫ АНАЛІЗ СМІ І МЕДЫЯРЫТОРЫКА

Ганна Басава

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(Беларусь)*

СРОДКІ МАСАВАЙ КАМУНІКАЦЫІ Ў СУЧАСНЫХ ПРАЦЭСАХ КУЛЬТУРНАЙ ІНТЭГРАЦЫІ

У апошні час у кантэксце глабальных працэсаў назіраецца збліжэнне нацыянальных культур і каштоўнасцяў, умацаванне культурных, камунікацыйных, цывілізацыйных сувязяў, дасягненні навукі і культуры, новыя формы сацыяльнай і палітычнай дзейнасці хутка распаўсюджваюцца і засвойваюцца, утвараючы яго цэласнасць. Разам з тым, усё гэта не азначае ўніфікацыі культурных нормаў, спосабаў успрымання і ўсведамлення свету, культурных генатыпаў, сістэм, традыцый. Любы этнас, дзяржава, грамадства павінны ўспрымаць і пераймаць з глабальнай сістэмы агульнакультурных сувязяў і ўзаемадзеянняў тое, што адпавядае іх традыцыям, менталітэту, псіхалагічнаму складу. Такім чынам, каб у нашым складаным свеце заставацца самім сабой, культурныя адрозненні неабходна ўспрымаць як дадзенае і спрабаваць асвойвацца ў «чужой» культуры, не губляючы сваёй уласнай.

На сёння ва ўніверсальных працэсах глабалізацыі ўдзельнічаюць усе дзяржавы, усе народы і ўсе культуры. Па сутнасці, амаль у кожнай краіне можна сустрэць «Макдональдсы» і «Бургеркінгі», з'есці чызбургер ці гамбургер, выпіць колы ці фанты; зайсці ў супермаркеты і модныя буцікі з аднолькавай сістэмай абслугоўвання; пачытаць адны і тыя ж часопісы і ўбачыць адны і тыя ж твары на іх глянцавых вокладках, пазнаёміцца з адной і той жа інфармацыяй у інтэрнэце, там жа знайсці сяброў у любым кутку свету, паглядзець ідэнтычныя (па сутнасці) забаўляльныя праграмы; убачыць амаль аднолькава апранутую моладзь і інш. Універсальныя ўмовы і сітуацыі вымушаюць людзей паводзіць сябе ў іх і рэагаваць на іх калі не аднолькава, то падобна. Відавочна, што пад пагрозай аказваюцца менавіта функцыянальна-паводзінавыя складнікі нацыянальных культур, якім пагражае ці знікненне, ці пераход у карнавальную сферу, ператварэнне ў інсцэніроўку ці кіч. Усведамленне гэтай пагрозы прымушае сёння розныя народы з асаблівай увагай адносіцца да сваіх

гістарычных каранёў, мовы, традыцый, нацыянальных касцюмаў. Таму, напэўна, беларускія Каляды, рускую Масленіцу, восеньскі баварскі Oktoberfest, вясновы Schützenfest ці карэйскае свята Chuseok, венецыянскі і бразільскі карнавалы, іспанскую карыду, традыцыю насіць нацыянальны касцюм можна разглядаць як формы захавання нацыянальна-спецыфічнага насуперак напору глабалізацыі. Неабходна ўлічваць той факт, што ў працэсе міжкультурнай камунікацыі чалавек выступае як творчая асоба, homo creator. Таму ў рэальных міжкультурных зносінах камунікаты імкнуцца як да талерантнасці, адаптацыі, узаемнага культурнага асацыявання (адзінства), так і да выразнасці пэўнай яскрава акрэсленай нацыянальна-культурнай ідэнтыфікацыі.

Асаблівае значэнне ў культурнай інтэграцыі адводзіцца сродкам масавай камунікацыі, якія шырока ўвайшлі ў штодзённае жыццё, выконваючы ў грамадстве функцыю зносін, ажыццяўляючы сацыяльныя сувязі паміж рознымі сацыяльнымі групамі і інш. Іх ролю ў гэтым працэсе нельга акрэсліць адназначна. Сродкі масавай камунікацыі, безумоўна, валодаюць наборам характарыстык (хуткасць перадачы інфармацыі, даступнасць у любым месцы па ўсёй планеце, магчымасць сінхроннага перакладу з любой мовы і г. д.), якія дазваляюць увасобіць у жыццё ідэю інтэгральнай культуры. Аднак распаўсюджванне аднолькавых культурных узораў па ўсім свеце, адкрытасць межаў для ўплыву на культурныя зносіны, што ўсё больш пашыраюцца, прымушаюць гаварыць аб узмацненні працэсу глабалізацыі ў сучаснай культуры. Па сутнасці, глабальныя інфармацыйныя стэрэатыпы ў культурным плане могуць «замбіраваць» свядомасць і дзейнасць шырокіх мас амаль ва ўсіх краінах трэцяга свету. Інфармацыйныя культурныя стэрэатыпы, знешне заснаваныя на дэмакратычных прынцыпах, вельмі часта не ўтрымліваюць ідэалагічных элементаў ні адной рэлігіі, ігнаруюць і фундаментальныя гістарычныя карані, і рысы эканамічнага развіцця асобных краін [2, с. 27].

У свядомасці чалавека пад уплывам масавай культуры фарміруецца і ўтрымліваецца карціна свету, якая не заўсёды адэкватна адлюстроўвае рэальнасць, таму што, за выключэннем эліты, большасць удзельнікаў міжкультурнай камунікацыі асэнсоўваюць культурныя адрозненні не ў дастатковай ступені. Роля сродкаў масавай камунікацыі на мікраўзроўні вызначаецца тым, што праз газеты, тэлебачанне, інтэрнэт-рэсурсы прапагандуецца культура, для якой характэрны відовішчнасць, стэрэатыпізацыя, стандартызацыя, даступнасць, зразумеласць і, як вынік, спрошчанасць. Ствараецца ўяўленне даступнасці для індывіда іншага, больш лёгкага існавання, што садзейнічае падсвядомай перакананасці

ў перавагах адпаведнага ладу жыцця, яго некрытычнаму прыняццю і ідэалізацыі. І толькі сутыкнуўшыся з прадстаўнікамі іншых культур, спажывец інфармацыі выяўляе, што звыклыя для яго мадэлі паводзін перастаюць працаваць, што адны прафесіі, месцы адпачынку, магазіны і г. д. больш прэстыжныя, чым іншыя, і шлях да прапагандаванага поспеху не просты, а часам нават недасягальны. Асабліва гэта небяспечна для маладога пакалення, калі «на падставе пачуцця задавальнення ці незадавальнення развіваецца і эмацыянальная сфера. Так паступова грамадства, якое акаляе дзіця, і культура гэтага грамадства становяцца для яго адзіна магчымым і існым святлом, з якім ён сябе цалкам ідэнтыфікуе» [3, с. 45–46]. У выніку немагчымасць ажыццяўлення тых ці іншых ідэй можа прывесці да адчування непаўнавартасці ў адносінах да ўласнай культуры, страты ідэнтыфікацыі з ёй, пачуцця адзіноты, трывогі, якая часам пераходзіць у абурэнне і агіду пасля асэнсавання культурных адрозненняў, адсюль – смяротнасць ад анарэксіі ў падлеткаў, алкагалізм, наркаманыя, суіцыд, а гэта не што іншае, як прыкметы дэструктыўнай акультурацыі і непераадоленага культурнага шоку.

У працэсе зносін камунікацыя адбываецца на вербальным і невербальным узроўнях. Правільнае прачытанне камунікатыўных знакаў у чужой культуры на гэтых узроўнях дазваляе паспяхова наладжваць стасункі з абсалютна рознымі суразмоўцамі. Так, вербальная камунікацыя з’яўляецца асноўным складнікам працы такіх спецыялістаў, як дыпламаты, журналісты, юрысты, бізнесмены, менеджары, псіхологі, рэкламісты і інш. Падлічана, што сучасны дзелавы чалавек за дзень вымаўляе больш за 30 тысяч слоў, ці больш за 3 тысячы слоў у гадзіну [4, с. 28]. Па камунікатыўных магчымасцях маўленне чалавека больш багатае і змястоўнае, чым усе віды і формы невербальнай камунікацыі, хаця ў жыцці першае не можа выключыць другое. Больш за тое, развіццё вербальнай камунікацыі першапачаткова адбывалася на аснове менавіта невербальных сродкаў. Вылучаюцца наступныя віды вербальных зносін:

– *пазнавальныя (кагнітыўныя)* – ажыццяўляюцца з мэтай засваення новай інфармацыі і яе прымянення на практыцы;

– *пераканаўчыя* – выклікаюць у партнёра па зносінах пэўныя пачуцці і ў выніку фарміруюць каштоўнасныя арыентацыі і ўстаноўкі, упэўніваюць у правамоцнасці тых ці іншых стратэгіяў узаемадзеяння;

– *экспрэсіўныя* – фарміруюць у партнёра псіхаэмацыянальны настрой, перадаюць пачуцці, перажыванні, заклікаюць да неабходнага сацыяльнага дзеяння;

– *сугесцьіўныя* – аказваюць унушальнае ўздзеянне на партнёра, каб змяніць яго паводзіны, устаноўкі, каштоўнасныя арыентацыі;

– *рытуальныя* – вядуцца для замацавання і падтрымкі канвенцыянальных адносін і рэгуляцыі сацыяльнай псіхікі ў групах, захоўваючы рытуальныя традыцыі арганізацыі, фірмы, карпарацыі і інш. [1, с. 51].

Усе гэтыя віды цесна ўзаемадзейнічаюць адзін з адным. Нават калі чалавек гаворыць нешта сам сабе, у маўленча-рухальны аналізатар ад органаў маўлення паступаюць імпульсы. Ніякая думка не можа быць сфармулявана без мовы і без матэрыяльных маўленчых працэсаў. Пры падрыхтоўцы да вуснага і асабліва да пісьмовага маўлення маецца фаза ўнутранага прагаворвання думкі самому сабе (унутранае маўленне). Пісьмовае маўленне знаходзіць выражэнне ў тэксце; маўленне з выкарыстаннем пісьмовых знакаў больш канцэнтраванае па сэнсе, чым вуснае, размоўнае. У вусным маўленні зносіны абмежаваны ўмовамі прасторы і часу.

Вербальная камунікацыя адбываецца пераважна ў форме дыялогу або маналогу. У тэорыі камунікацыі дыялог лічаць першаснай, натуральнай формай маўленчых зносін, якая генетычна ўзыходзіць да вусна-гутарковай сферы. Ён уяўляе сабой складана арганізаваную структуру, створаную сумеснай дзейнасцю камунікантаў. Спецыялісты па камунікацыі выдзяляюць наступныя тыпы дыялогу: інфарматыўны, прэскрыптыўны, абмен думкамі, эмацыянальная камунікацыя суразмоўцаў, інфармацыйна бязмэтная, але інтэлектуальная размова. Дыялог дэтэрмінуецца такімі сацыяльна значнымі характарыстыкамі ўдзельнікаў камунікацыі, як сацыяльны статус і роля, прафесія, этнічная прыналежнасць, узрост. У залежнасці ад гэтых фактараў выбіраюцца тэмы, моўныя сродкі і пазіцыі ў маўленчых зносінах.

Маналог з’яўляецца маўленчай формай зносін, разлічанай на пасіўнае і апасродкаванае ўспрыманне, паколькі прамаўляецца адным чалавекам. Маналагічнае маўленне складанае па сваёй будове: яно доўжыцца даволі працяглы час, не размяжоўваецца рэплікамі і патрабуе папярэдняй падрыхтоўкі. У рыторыцы і тэорыі камунікацыі вылучаюцца тыпы маналогу, якія адрозніваюцца метадамі выкладання матэрыялу: драматычны і інфармацыйны.

Эфектыўнасць і дарэчнасць міжасобасных і міжкультурных зносін у пэўнай ступені вызначаюцца ўменнем выкарыстоўваць розныя стылі вербальнай камунікацыі, што патрабуе майстэрскага валодання ўсімі маўленчымі жанрамі – ад рэплікі або каментару да даклада і публічнага выступлення. Як і многія іншыя элементы, стылі вербальнай камунікацыі істотна вар’іруюцца ў розных культурах. У камунікатывістыцы звычайна вылучаюць наступныя групы стыляў вербальнай камунікацыі: прамы і

непрамы; майстэрскі (мудрагелісты) і кароткі (сціслы); інструментальны і афектыўны; асобасны і сітуацыйны. Пералічаныя варыянты стыляў вербальнай камунікацыі ў той ці іншай ступені прысутнічаюць практычна ва ўсіх культурах, у кожнай канкрэтнай культуры ацэньваюцца пасвойму, але ўсе яны адлюстроўваюць каштоўнасці і нормы, якія ляжаць у аснове адпаведнай культуры. Міжкультурная камунікацыя заўсёды патрабуе ад яе ўдзельнікаў выбару мовы зносін. Гэта можа быць мова аднаго з камунікантаў або якая-небудзь трэцяя (нейтральная) мова, замежная для ўсіх удзельнікаў міжкультурнай сітуацыі. У абодвух выпадках узнікае праблема дакладнасці і эфектыўнасці камунікацыі, якія прама залежаць ад моўнай і культурнай кампетэнцыі ўдзельнікаў. На працэс узаемаразумення ў вербальнай камунікацыі істотны ўплыў аказваюць такія характарыстыкі маўленчых зносін, як дэнатацыя і канатацыя, полісемія, сінанімія, назіранні і іх ацэнкі. Вядома, што жыццёвы вопыт чалавека ўплывае на значэнні, якія ён надае словам, іх дэнаматыўнаму і канататыўнаму складнікам. Няправільны ці недакладны выбар слова можа прывесці да канфузу, крыўды і непаразумення. Ігнараванне гэтага факта істотна ўскладняе як саму камунікацыю і яе вынікі, так і змест кантэнту, што фарміруюць і транслююць сродкі масавай камунікацыі. У працэсе камунікацыі і трансляцыі пэўнай інфармацыі часта ўзнікаюць непаразуменні з прычыны таго, што ўдзельнікі ўласныя здагадкі або меркаванні ўспрымаюць як дакладныя факты.

Як ужо адзначалася, паводле камунікатыўных магчымасцяў вербальныя зносіны значна багацейшыя за ўсе віды і формы невербальных зносін, хаця ў жыцці не могуць цалкам іх замяніць, бо развіццё вербальных зносін найперш грунтуецца на невербальных сродках камунікацыі. У міжасобаснай камунікацыі адбываецца нешта большае, чым перадача і ўспрыманне слоў. З адзінага комплексу маўленчых і невербальных сродкаў, якія выкарыстоўваюцца для ўзмацнення і пацверджання слоў, узнікае як дакладнае значэнне слоў, так і іншасказальнае або нават супрацьлеглае [6, с. 89].

Вербальная камунікацыя з'яўляецца найбольш даследаванай разнавіднасцю чалавечай камунікацыі. Акрамя таго, гэта найбольш універсальны спосаб перадачы думкі. На вербальную мову можна «перакласці» паведамленне, створанае з дапамогай іншай знакавай сістэмы. Напрыклад, сігнал «чырвоное святло» перакладаецца як «праезд закрыты», «спыніцеся»; падняты ўверх палец, прыкрыты далонню другой рукі, – як «прашу дадатковую хвіліну перапынку» ў спартыўных спаборніцтвах і інш. [5, с. 42]. Маўленчы бок камунікацыі мае скла-

даную шмат'ярусную структуру і выступае ў шматлікіх стылістычных разнавіднасцях (розныя стылі і жанры, размоўная і літаратурная мова, дыялекты і сацыялекты і інш.). Вербальная камунікацыя, як бачым, адыгрывае вялікую ролю пры ўзаемадзеянні і перадачы інфармацыі.

Такім чынам, вербальная камунікацыя з'яўляецца ўніверсальным сродкам зносін, які набывае сваё непасрэднае значэнне і рэалізацыю толькі пры ўмове ўключэння ў сістэму дзейнасці ў прыватнасці сродкаў масавай камунікацыі, дзякуючы якім у сучасны камунікатыўны працэс уключана / уцягнута вельмі шырокая аўдыторыя. У выніку гэтага ўзнікла новая культурная прастора – прастора слова, гуку, іх адлюстраванне на мікра- і макраўзроўнях, што аказвае велізарны ўплыў на грамадскую свядомасць і характар узаемадзеяння паміж дзяржавамі і культурамі.

Літаратура

1. Гойхман, О. Я. Основы речевой коммуникации: учебник для вузов / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М.: Инфра-М, 1997. – 272 с.
2. Головлева, Е. Л. Основы межкультурной коммуникации: учеб. пособие / Е. Л. Головлева. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 224 с.
3. Грушевицкая, Т. Г. Основы межкультурной коммуникации / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА., 2003. – 352 с.
4. Клюев, Е. В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия / Е. В. Клюев. – М.: Рипол Классик, 2002. – 320 с.
5. Лабунская, В. А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / В. А. Лабунская. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 608 с.
6. Шарков, Ф. И. Основы теории коммуникации / Ф. И. Шарков. – М.: Перспектива: Социальные отношения, 2005. – 248 с.

Анастасия Беловодская

Вильнюсский университет

(Литва)

«НОВЫЕ МЕДИА» ГЛАЗАМИ ЛИНГВИСТА (о новых подходах к исследованию современного медиапространства)

«Социальные сети» vs «Новые медиа». Исследование особенностей современного медиапространства сложно представить без обращения к феномену «новых медиа», на функционирование которых огромное влияние оказывает развитие информационно-коммуникационных технологий. Благодаря последним доступ к информации становится максимально упрощенным – для этого необходимо лишь наличие